

การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของ
สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด

The Application of Buddhadhamma Principles for the
Management of Surin Organic Agricultural Cooperative Ltd

พระปรเมศร์ ปญญาวุฑฒ, ภาควิชาสังคมศาสตร์, พระครูใบฎีกาเวียง กิตติวัฒนโธ
Phra Poramet Panyawutto, Patchavat Suksen, Phrakrubaidika Weang Kitiwanno
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
E-mail: patchavat.suk@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด 2) ศึกษาหลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารงานในพระพุทธศาสนาเถรวาท 3) ศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพและปัญหาการบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด มี 3 ด้าน คือ 1) ด้านการบริหารจัดการ 2) ด้านการดำเนินธุรกิจของสหกรณ์ และ 3) ด้านบุคลากรของสหกรณ์

2. หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารงานในพระพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งเป็น 3 ส่วนคือ 1) หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารตน ได้แก่ ศีล 5 ปาปนิกรธม 3 สัมปรายิกัตถสังวัตตนิกธม 4 2) หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารคน ได้แก่ พรหมวิหาร 4 สัมปยุตธรรม 7 สังคหัตถุ 4 และ 3) หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารงาน ได้แก่ อิทธิบาท 4 สาราณียธรรม 6

3. ผลจากการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด พบว่า การบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด สามารถนำหลักพุทธธรรมดังกล่าวข้างต้นมาประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดีในด้านการบริหารตน บริหารคน และบริหารงาน

คำสำคัญ: การประยุกต์, หลักพุทธธรรม, การบริหารงาน, สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด

Abstract

The purpose of this research were: 1) to study the conditions, problems, and obstacles in the Management of Surin Organic Agricultural Cooperative LTD, 2) to study the Buddhaddhamma for the management in Theravada Buddhism, and 3) to apply the Buddhaddhamma in the Management of Surin Organic Agricultural Cooperative LTD. This thesis deployed the qualitative research methodology by field studying and Tipitaka and academic documents where the data were collected from in-depth interviews. Finally, to present the analytic descriptive.

The research result found that:

1. The management of conditions and problems of administration of Surin Organic Agricultural Cooperative Ltd. It consists of 1) management problem problems and problems and obstacles, 2) problems and obstacles in the business operations of the cooperative, and 3) problems and obstacles in the personnel of the cooperative.

2. The Buddhaddhamma in Theravada Buddhism consisted of the Buddhaddhamma for self-training namely: 1) Pañca-sila (Five precepts), 2) Papanika-dhamma (qualities of successful businessman), 3) Samparayikatthu-savattanika-dhamma (virtues conducive to benefits in the future). The Buddhaddhamma for personal management namely: 1) Brahmavihara (four holy abiding), 2) Sappurisa-dhamma (qualities of a good man) 3) Sagahavatthu (four of sympathy), and the Buddhaddhamma for work management namely: 1) Iddhipada (four of path of accomplishment), 2) Dasabidh-rajadhamma (ten of virtues of the king), 3) Saraniyadhamma (six of states of conciliation).

3. The results of the application of the Buddhaddhamma in the management of Surin Organic Agricultural Cooperative LTD found that the administration of Surin Organic Agriculture Cooperative Co., Ltd. can apply the aforementioned Buddhaddhamma principles very well in its management, people management, and management.

Keywords: The Application, Buddhaddhamma, Management, Surin Organic Agricultural Cooperative Ltd

1. บทนำ

สภกรณ์ ตามพระราชบัญญัติสภกรณ์ พ.ศ.2542 หมายความว่า คณะบุคคล ซึ่งร่วมกันดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมโดยช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสภกรณ์ พ.ศ.2542 (พระราชบัญญัติ

สหกรณ์ พ.ศ. 2542, 2542: 1) สหกรณ์ คือองค์การของบรรดาบุคคล ซึ่งรวมกลุ่มกันโดยสมัครใจในการดำเนินวิสาหกิจที่พวกเขาเป็นเจ้าของร่วมกัน และควบคุมตามหลักประชาธิปไตย เพื่อสนองความต้องการ (อันจำเป็น) และความหวังร่วมกันทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (สำนักนายทะเบียนและกฎหมาย, 2565) คำว่า สหกรณ์ นี้ เป็นคำจำเพาะ หน่วยงานอื่นไม่สามารถนำไปใช้ได้ ดังบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 มาตรา 7 ว่า ห้ามมิให้ผู้ใดนอกจากสหกรณ์และสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ใช้คำว่า “สหกรณ์” เป็นชื่อหรือส่วนหนึ่งของชื่อในทางธุรกิจ (พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542, 2542: 2) สหกรณ์การเกษตรแห่งแรกได้จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2459 ชื่อว่า “สหกรณ์วัดจันทร์” ในจังหวัดพิษณุโลก เป็นสหกรณ์การเกษตรชนิดไม่จำกัด มีขนาดเล็กในระดับหมู่บ้าน ตั้งขึ้นในหมู่เกษตรกรที่มีรายได้ต่ำและมีหนี้สินมาก มีสมาชิกแรกก่อตั้งจำนวน 16 คน มีทุนดำเนินงานจำนวน 3,080 บาท จากค่าธรรมเนียมแรกเข้า 80 บาท และเป็นทุนจากการกู้ยืมจากสยามกัมมาจล (ธนาคารไทยพาณิชย์ในปัจจุบัน) 3,000 บาท (สำนักงานสหกรณ์การเกษตรจังหวัดสระแก้ว, 2565) สหกรณ์การเกษตรดำเนินธุรกิจแบบอเนกประสงค์ เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกดำเนินธุรกิจร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และช่วยเหลือส่วนรวม โดยใช้หลักคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงามตามพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกและส่วนรวม ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม ตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับของสหกรณ์ (สหกรณ์การเกษตร, 2565) การบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรมีการพัฒนาขยายสาขาไปยังจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ ปัจจุบันสหกรณ์ในประเทศไทยที่จดทะเบียนจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 แบ่งออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ประมง สหกรณ์นิคม สหกรณ์ร้านค้า สหกรณ์บริการ สหกรณ์ออมทรัพย์ และสหกรณ์เครดิตยูเนียน

การดำเนินธุรกิจแบบสหกรณ์สามารถเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้เจริญก้าวหน้าได้ ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานแก่ผู้นำสหกรณ์ภาคการเกษตรทั่วประเทศ ณ ศาลาดุสิดาลัย เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2522 ความตอนหนึ่งว่า “...การสหกรณ์นี้ถ้าเข้าใจดีแล้วก็เห็นได้ว่าเป็นวิธทางเดียวที่จะทำให้มีความเจริญก้าวหน้าของประเทศได้ และต้องเข้าใจว่าเป็นการสหกรณ์ที่เรียกว่าสหกรณ์แบบเสรี คือ แต่ละคนต้องมีวินัยจริง แต่ไม่อยู่ในบังคับของใครเลย อยู่ในบังคับของวินัยที่ตัวเองต้องเป็นผู้รับรอง...” (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2552) ดังนั้น สหกรณ์จึงนับว่ามีบทบาทสำคัญ โดยเฉพาะสหกรณ์การเกษตรถือว่ามีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตชนบท เนื่องจากการดำเนินกิจกรรมของสหกรณ์การเกษตรต่อสมาชิกจะทำให้ครอบครัวเกษตรกรในชนบทมีฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เพราะสหกรณ์การเกษตรมีการให้การศึกษาอบรมต่าง ๆ แก่สมาชิกสหกรณ์ ทำให้สมาชิกมีความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับวิธีการผลิต การตลาด การร่วมมือกัน เกิดความกระตือรือร้นในการประกอบอาชีพของตนเอง

สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด (2564: 4) ได้รับการจดทะเบียนตามระเบียบพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2544 เลขทะเบียนสหกรณ์ที่ ก. 00144 มีสมาชิกแรกตั้ง 38 คนมีทุนเรือนหุ้น 50,150 บาท เริ่มดำเนินการเมื่อ วันที่ 1 มีนาคม 2544 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันเป็นปีที่ 20 มีคณะกรรมการบริหารจำนวน 10 คน มีเจ้าหน้าที่บัญชี 1 คนเจ้าหน้าที่ด้านการเกษตร 2 คนพนักงานทั่วไป 2 คน สำนักงานตั้งอยู่เลขที่ 210 หมู่ที่ 1 ตำบลตระแสง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ บนเนื้อที่ 4 ไร่ มีสมาชิกสหกรณ์ทั้งหมด 666 คน ผลจากการดำเนินงานปีที่ผ่านมาทำให้สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด มีผลกำไรสุทธิรวม จำนวน 3,352,598.94 บาท ซึ่งมีผลกำไรเพิ่มขึ้นทุกปีโดยลำดับ อันแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพการบริหารงานของคณะกรรมการบริหารสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด เป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการทำงานหรือการบริหารสหกรณ์ในแง่บวก แม้ว่าในปัจจุบันทั่วโลกไม่เว้นแม้ประเทศไทยจะประสบกับปัญหาโรคระบาดโควิด-19 อันก่อให้เกิดเป็นปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในการบริหารงานของหน่วยงานหรือองค์กรอื่นส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของหน่วยงานเป็นอย่างมาก แต่สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด ก็ได้รับผลกระทบน้อย และมีผลการดำเนินงานที่ดีขึ้น

จากเหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้เห็นประเด็นต่าง ๆ ในแง่การบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด โดยเฉพาะเรื่องการบริหารคน มีการนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในองค์กร ซึ่งการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานนั้น ย่อมส่งผลให้การบริหารงานองค์กรเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมาก ภายใต้หลักการวิธีการและอุดมการณ์ของสหกรณ์นั่นเอง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด ซึ่งจะเป็ข้อมูลนำเสนอต่อผู้บริหารสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ จำกัด และสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้านี้ไปประยุกต์ใช้กับการบริหารงานของสหกรณ์โดยรวมต่อไปได้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารงานในพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพได้โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยวิธีพรรณนาตามลำดับขั้นตอนต่อไปนี้

3.1 การวิจัยเชิงเอกสาร(Documentary Research)

ผู้วิจัยทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐาน ที่เกี่ยวข้องกับ พระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2539 วรรคกถา หนังสือ รายงานการวิจัย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ รูปแบบ วิธีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์ สุรินทร์ จำกัด

3.2 การวิจัยภาคสนาม (Field Research)

การลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัยภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายหรือผู้ให้ข้อมูลหลักที่กำหนดโดยวิธีการเจาะจง ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม คือ 1)พระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักธรรม 2)ที่ปรึกษาสหกรณ์ 3)คณะกรรมการบริหารสหกรณ์ 4)ตัวแทนสมาชิกสหกรณ์ และ 5)นักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญระบบสหกรณ์ โดยการสอบถามในประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ 1)หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหาร 2)สภาพปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานสหกรณ์ 3)วิธีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด

3.3 กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่มีความรู้ที่จะสามารถให้ข้อมูลที่สำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และเป็นผู้ที่ยินดีจะให้ข้อมูลเชิงลึกถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามบริบทของพื้นที่ ซึ่งได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังนี้ 1) พระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักธรรม 2 รูป 2) ที่ปรึกษาสหกรณ์ 4 คน 3) คณะกรรมการบริหารสหกรณ์ 10 คน 4) ตัวแทนสมาชิกสหกรณ์ 10 คน 5) นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญระบบสหกรณ์ 3 คน รวมเป็น 29 คน

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยการสร้างแบบสัมภาษณ์ให้ที่ปรึกษาตรวจทานความถูกต้อง จึงส่งให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมืออีกครั้ง ก่อนนำแบบสัมภาษณ์ไปลงพื้นที่เก็บข้อมูล

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่นพระไตรปิฎก วรรคกถา หนังสือ วิทยานิพนธ์ นิตยสาร วารสาร สื่อออนไลน์และสื่ออื่น ๆ และประสานงานติดต่อกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เพื่อสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร(Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม (Field Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผล (Reasoning) และให้เหตุผล (Arguing) ที่ได้จากการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

3.7 สรุปผลการวิจัย และการนำเสนอผลการวิจัย

สรุปและนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าที่ได้จากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามจากการสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารงานในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่าหลักพุทธธรรมในการบริหารงานสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด สามารถแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ

1. ด้านการบริหารตน ในการบริหารตนนั้นในทางพระพุทธศาสนามีหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ 3 ประการ คือ **1) ปาปนิกรธรรม** คือหลักของการเป็นผู้ประกอบการค้า ซึ่งต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ คือ (1) จักขุมา คือ เป็นคนมีวิสัยทัศน์ มองการณ์ไกล รู้จักวางแผนกลยุทธ์เพื่อกำหนดระยะยาวของสหกรณ์ (2) วิริโร คือ เป็นนักจัดการบริหารคนงบประมาณ วัสดุ และอุปกรณ์ให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการวางแผนด้านการตลาด และ (3) นิสสยสัมปันโน คือ มีทุนสำรองทั้งเรื่องเงินทุนและทุนทางสังคมคือเครือข่ายทางการตลาดที่เป็นที่พึ่งได้ในระยะยาว **2) สัมปรายิกัตถสังวัตตนิกรธรรม 4** คือธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เบื้องหน้าหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นสูงขึ้นไปประกอบด้วย 1) สัทธาสัมปทา ต้องประกอบด้วยศรัทธาเลื่อมใสในคณะหรือองค์กรได้แก่สหกรณ์ฯ ของตน 2) สิลสัมปทา ประกอบด้วยศีล สำรวมกายวาจา บริหารงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่ ๆ ได้รับมอบหมายในสหกรณ์ฯ 3) จาคสัมปทา ต้องมีความเสียสละในองค์กรเช่นสละเวลาไปร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยงานหรือสมาชิกสหกรณ์ ช่วยสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ตามโอกาส 4) ปัญญาสัมปทา ต้องมีปัญญาดูแลรอบรู้ในการบริหารงานสหกรณ์ สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในองค์กรหรือสหกรณ์ได้ และ **3) ศีล 5** หมายถึงความสำรวมทางกายวาจา มีระเบียบวินัย ได้แก่ (1) ไม่ฆ่าสัตว์หรือเบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่น (2) ไม่ลักขโมยทรัพย์สินของสหกรณ์ (3) ไม่ประพฤติผิดในกามไม่คบชู้ในสหกรณ์ชื่อสัตย์ต่อคู่ครองของตน ๆ (4) ไม่พูดเท็จไม่โกหกหลอกลวงซึ่งกันและกันในสหกรณ์หรือไม่หลอกลวงสมาชิกสหกรณ์ (5) ไม่ดื่มสุราเมรัยในสถานที่ทำงานคือสหกรณ์ของตน เพราะเป็นภาพลักษณ์ที่ไม่สวยงามและไม่น่านับถือต่อสมาชิกสหกรณ์

2. ด้านการบริหารคน ในการบริหารคนนั้นในทางพระพุทธศาสนามีหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ 3 ประการ คือ **1) พรหมวิหารธรรม 4** ซึ่งประกอบด้วย (1) เมตตา (2) กรุณา (3) มุทิตา และ (4) อุเบกขา **2) หลักสัปปริสธรรม** ธรรมของสัตบุรุษธรรม ที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ ประกอบด้วย (1) อัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ (2) อัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผล (3) อตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตน (4) มัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ (5) กาลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักกาล (6) ปริสสัญญตา ความเป็นผู้รู้จักประชุมชน และ (7) ปุคคลปิโรปรัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกคบบุคคล และ **3) หลักสังคหวัตถุธรรม** เป็นหลักปฏิบัติเพื่อความสามัคคีและยึดเหนี่ยวจิตใจผู้อื่นเอาไว้ได้ มี 4 ประการ คือ (1) ทาน ให้ปัน

สิ่งของ (2) ปิยวาจา พุดจามารัก (3) อตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา และ (4) สมานัตตาวางตนเสมอต้นเสมอปลาย

3. ด้านการบริหารงาน ในการบริหารงานนั้นในทางพระพุทธศาสนามีหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ 2 ประการ คือ **1) หลักอิทธิบาท 4** ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา อิทธิบาท 4 นี้ มีส่วนสำคัญต่อการบริหารให้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก เป็นหลักความสำเร็จ ทั้งปัจเจกบุคคลและองค์กร เป็นแนวทางปฏิบัติที่จะทำให้ประสบความสำเร็จตามความประสงค์ **2) สาราณียธรรม** ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งการระลึกถึงกัน 6 ประการ คือ (1) เมตตากรรม การเข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา (2) เมตตาวิจิตรกรรม การเข้าไปตั้งวิจิตรกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อน สพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง (3) เมตตาโมกกรรม การเข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อน สพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง (4) สาธารณโมคิ การแบ่งแยกจากทั้งหลายอันประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรมหรือผลประโยชน์ที่พึงได้พึงมีแก่หมู่คณะ (5) สีสสามัญญตา ความเป็นผู้มีศีลเสมอกัน และ(6) ทิฏฐิสามัญญตา ความเป็นผู้เสมอกันด้วยทิฏฐิความเห็น

4.2 สภาพปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด พบว่า สภาพปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด แบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่

1. ด้านการบริหารจัดการ พบว่า ปัญหาคือสมาชิกยังไม่เข้าใจในขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ จึงทำให้ปฏิบัติไม่ถูกต้องไปติดต่อกับสหกรณ์ เช่นไปขอกู้เงิน หรือฝากเงินกับสหกรณ์ ในการดำเนินงานต่าง ๆ ควรมีการลดขั้นตอนให้แล้วเสร็จเพียงพนักงานคนเดียว คณะกรรมการและฝ่ายจัดการ ควรมีการออกประชุมพบปะเยี่ยมเยียนสมาชิกเป็นประจำ เพื่อจะได้ทราบปัญหาของสมาชิก หรือเพื่อประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารงานสหกรณ์ ขาดแคลนทุนทรัพย์ในการประกอบสัมมาชีพเพราะเงินให้กู้ไม่เพียงพอต่อความต้องการของสมาชิก สมาชิกบางกลุ่มไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสหกรณ์

จากสภาพปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวทางกลุ่มเป้าหมายได้เสนอแนวทางในการแก้ไขไว้ดังนี้ สหกรณ์ควรมีการชี้แจงหรืออธิบายให้สมาชิกเข้าใจในวิธีการดำเนินงานต่าง ๆ ของสหกรณ์ในที่ประชุมกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกเข้าใจขั้นตอนการดำเนินงานหรือจัดเจ้าหน้าที่เพื่อให้บริการหรือช่วยเหลือสมาชิกเมื่อมาทำการติดต่อกับสหกรณ์ สหกรณ์ควรมีการวางแผนกำหนดแนวทางการดำเนินงานให้เหมาะสม สหกรณ์ควรกำหนดระยะเวลาในการให้บริการในแต่ละธุรกิจแก่สมาชิกและควรแจ้งให้สมาชิกทราบเมื่อเข้ามาใช้บริการทุกครั้ง ให้หารือกันในวันประชุมใหญ่ของสหกรณ์ว่าต้องการให้ฝ่ายจัดการทำแบบใดและเป็นแนวทางที่สามารถทำได้หรือไม่ ควรจัดให้มีการอบรมเพื่อแจ้งกฎระเบียบและแสดงให้เห็นถึงผลได้ผลเสียของการไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสหกรณ์ ควรสอนให้น้อง ๆ รุ่นหลังได้เดินตามแนวทางแบบแผนที่รุ่นพี่ได้วางเอาไว้

2. ด้านการดำเนินธุรกิจของสหกรณ์ พบว่า ปัญหาราคาสินค้าที่จำหน่ายบางอย่างมีราคาแพงกว่าท้องตลาด สินค้าที่นำมาจำหน่ายมีน้อยและไม่หลากหลาย ควรมีการรวบรวมในผลิตภัณฑ์อื่น ๆ นอกเหนือจากข้าว เช่น ไม้ผล อาทิ กล้วย ส้มโอ มะม่วง หรือ

พืชผักสวนครัว เช่นเครื่องเทศต่าง ๆ เป็นต้น ควรมีการให้บริการเกี่ยวกับการปรับปรุงบำรุงดิน และการเก็บเกี่ยวผลผลิต ชาวบ้านที่ทำเกษตรอินทรีย์ยังมีน้อย ส่วนใหญ่ใช้สารเคมีซึ่งไม่เป็นผลดีต่อร่างกาย ปัญหาด้านเศรษฐกิจซึ่งส่งผลกระทบต่อราคาสินค้าภาคการเกษตรของเกษตรกรสืบเนื่องจากโรคระบาดไวรัสโคโรนา(โควิด)เมื่อปีที่ผ่านมา จากสภาพปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวทางกลุ่มเป้าหมายได้เสนอแนวทางในการแก้ไขไว้ดังนี้ สหกรณ์ต้องหาแหล่งซื้อสินค้าที่มีราคาถูกเพื่อที่จะได้นำมาจำหน่ายได้ในราคาที่ใกล้เคียงหรือต่ำกว่าท้องตลาด สหกรณ์ต้องสำรวจความต้องการของสมาชิกว่ามีความต้องการใช้สินค้าอะไรบ้างและอย่างไร สหกรณ์ควรหาแนวทางและศึกษาความเป็นไปได้ เพื่อตอบสนองตามความต้องการของสมาชิก เช่น ศึกษาจากสหกรณ์อื่นที่ทำธุรกิจนี้ สหกรณ์ควรมีการร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อให้การฝึกอบรมสมาชิกได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร เพื่อให้ผลผลิตออกมามีคุณภาพได้มาตรฐานตรงตามความต้องการของตลาด สหกรณ์ควรรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดจากการใช้สารเคมีแล้วหันมาปลูกพืชผักโดยไม่ใช้สารเคมีแทน ควรมีสวนยาสีเกษตรอินทรีย์ให้เกษตรกรได้เข้าศึกษาเรียนรู้ ต้องปรับตัวและแจ้งให้สมาชิกได้เข้าใจและรับมือให้ได้ และจัดอบรมด้านเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่สมาชิก

3. ด้านบุคลากรของสหกรณ์ พบว่า ปัญหาคือฝ่ายจัดการของสหกรณ์บางคนจะตอบคำถามสมาชิกไม่ได้ เมื่อถามก็จะโยนกันไปมาและตอบแบบไม่มั่นใจ จากสภาพปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวทางกลุ่มเป้าหมายได้เสนอแนวทางในการแก้ไขไว้ดังนี้ พนักงานควรมีความกระตือรือร้นและตั้งใจในการทำงานให้มากกว่านี้ สหกรณ์ควรให้การส่งเสริมและสนับสนุนในเรื่องการศึกษาอบรมแก่ฝ่ายจัดการ เพื่อให้มีความพร้อมและมีศักยภาพในการปฏิบัติงาน

4.3 การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด พบว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด มีการประยุกต์ใช้ได้สอดคล้องกับการบริหารสหกรณ์ ดังนี้

1. ด้านการบริหารตน

หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมสำหรับการนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารตนของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด พบว่า ส่วนใหญ่นำหลักศีล 5 มาประยุกต์ใช้ กล่าวคือ ความสำรวมทางกายวาจา การไม่ประพฤติดิตทางกาย และวาจา เป็นความมีระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ข้อบังคับสำหรับควบคุมประพฤติทางกายของคนในสังคม ไม่กระทบกระทั่งซึ่งกันและกัน ให้ห่างจากความชั่วร้ายทั้งหลาย ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตของตนโดยไม่เบียดเบียนชีวิตร่างกายของผู้อื่นสัตว์อื่น แต่เป็นผู้มีใจประกอบด้วยเมตตากรุณามีความรักความหวังดีต่อกันเป็นพื้นฐาน เป็นต้น

2. ด้านการบริหารคน

หลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับการบริหารคนในการนำมาประยุกต์ใช้ของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด พบว่า ส่วนใหญ่ยึดหลักสังคหวัตถุ 4 ประการ กล่าวคือ 1) ทาน คือ การให้หรือการเสียสละ 2) ปิยวาจา คือ การกล่าวคำที่ไพเราะเสนาะโสต 3) อรรถจริยา คือ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนบ้านไปจนกระทั่งถึงสังคม

และ 4) สมานัตตตา นั้น หมายความว่าถึงความเป็นผู้มีตนเสมอ ฉะนั้น ด้านการบริหารคนนี้จะต้องนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด เพราะพิจารณาองค์ประกอบของระบบสหกรณ์ จะเห็นได้ว่า สหกรณ์จะเน้นมิติในด้านคนมากที่สุด เนื่องจากคนคือปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของสหกรณ์ทั้งนี้เพราะสหกรณ์ในฐานะองค์กรธุรกิจของสมาชิก เพื่อสมาชิก โดยสมาชิก ในการให้บริการตอบสนองความต้องการของสมาชิกในการแก้ไขปัญหา และยกระดับฐานะความเป็นอยู่ร่วมกัน จึงต้องนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาเป็นกรอบคิดในการสร้างคน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของสหกรณ์คือ เพื่อสงเคราะห์ตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกันนั่นเอง

3. ด้านการบริหารงาน

หลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับการบริหารคนในการนำมาประยุกต์ใช้ของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด พบว่า ส่วนใหญ่ยึดหลักอิทธิบาท 4 กล่าวคือนำหลักอิทธิบาท 4 นี้มาเป็นแนวทางในการนำไปสู่ความสำเร็จในหน้าที่การงานต่าง ๆ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในการทำงาน เป็นคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในชีวิตประจำวันและความก้าวหน้าในหน้าที่การงานตามที่มุ่งหวังไว้ ซึ่งประกอบด้วย ความพอใจ ความเพียร ความเอาใจจดจ่อ และการใช้ปัญญาไตร่ตรอง เพราะองค์ประกอบทั้ง 4 ของอิทธิบาทเป็นสิ่งที่เกี่ยวพันกัน บุคคลที่จะสามารถบรรลุถึงความสำเร็จของงานได้ จะต้องมีความครบในคุณลักษณะทั้ง 4 ประการ จะขาดในองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งไม่ได้ เป็นหลักธรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องต่อกัน หรือกล่าวถึงอิทธิบาท 4 ได้สั้น ๆ ว่า “มีใจรัก พากเพียรทำ เอาจิตฝึกฝน และใช้ปัญญาสอบสวน” อิทธิบาท 4 นี้ จึงมีส่วนสำคัญต่อการบริหารงานสหกรณ์ให้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก เพราะเป็นหลักความสำเร็จ ทั้งปัจเจกบุคคลและองค์กร ทำให้มีความรักและปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเต็มความสามารถ รับผิดชอบต่อหน้าที่ได้อย่างเต็มความสามารถและทำงานบรรลุวัตถุประสงค์และหน้าที่ ๆ รับผิดชอบได้ดี เป็นแนวทางปฏิบัติที่จะทำให้ประสบความสำเร็จตามความประสงค์ได้อย่างแท้จริง

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด” มีข้อค้นพบจึงนำมาอภิปรายผล ดังนี้

5.1 หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารงานในพระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักพุทธธรรมในการบริหารงานสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด สามารถแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ

1. ด้านการบริหารตน ในการบริหารตนนั้นในทางพระพุทธศาสนามีหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ 3 ประการ คือ

1) ปาปนิกรรม คือหลักของการเป็นพ่อค้า หรือคุณสมบัติของพ่อค้า หมายถึงการเป็นพ่อค้าที่ดีจะต้องมีหลักในการค้าหรือมีคุณสมบัติด้านการค้าดังต่อไปนี้ (1) จักขุมา มีปัญญามองการณ์ไกล การชำนานในการใช้ความคิดหรือ ทักษะทางด้านความคิด (2) วิรูโระ มีจัดการธุระได้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ความชำนาญการด้านเทคนิค

หรือ ทักษะทางด้านการปฏิบัติงาน (3) นิสสัยสัมปโน พึงพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์ หรือทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์

2) สัมปรายิกัตถสังวัตตินิกธรรม 4 ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เบื้องต้น หลักธรรมอันอำนวยการประโยชน์สุขขั้นสูงขึ้นไป ประกอบด้วย (1) สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา มีความเชื่อมั่นว่าผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว เป็นต้น (2) สีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล รักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย ไม่มีโทษ (3) จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการบริจาค ยินดีเฉลี่ยทรัพย์ของตนให้เป็นประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น (4) ปัญญาสัมปทา บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา มีทักษะความรู้ความสามารถ รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์ไม่ใช้ประโยชน์ รู้ความเสื่อมความเจริญ เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ รู้การเปลี่ยนแปลงของโลก เท้าทันโลก มีความสามารถในการปรับตัว เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรู้เท่าทัน

3) สีล 5 หมายถึง ความสำรวมทางกายวาจา มีระเบียบวินัย ได้แก่ (1) จตเวณจากการฆ่าสัตว์ (2) จตเวณจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยอาการแห่งการขโมย (3) จตเวณจากการประพฤติดนินทาซึ่งเป็นความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิตของตนโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นในทางคู่ครอง ไม่ละเมิดสิทธิ์ในบุคคลผู้เป็นที่รักของผู้อื่น (4) จตเวณจากการพูดเท็จ (5) จตเวณจากของมีนเมาคือสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

2. ด้านการบริหารคน ในการบริหารคนนั้นในทางพระพุทธศาสนามีหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ 3 ประการ คือ

1) พรหมวิหารธรรม 4 เป็นธรรมสำหรับนักบริหาร นักบริหารที่จะปกครองคนได้ต้องอาศัยธรรมที่เรียกว่า ธรรมของผู้ใหญ่ คือ มีทั้งความรัก ความสงสาร เอื้ออาทร และทำให้เป็นกลาง นั่นคือ การใช้อำนาจหน้าที่หรือใช้พระเดชพระคุณควบคุมการบริหาร เป็นหลักธรรมที่นักบริหารทุกคนพึงมี เพราะจะเป็นนักปกครองหรือนักบริหารได้จะต้องมีคุณธรรมที่เรียกว่า พรหมวิหารธรรม 4 ประการ ซึ่งประกอบด้วย (1) เมตตา (2) กรุณา (3) มุทิตา และ (4) อุเบกขา

2) หลักสัปปุริสธรรม ธรรมของสัตบุรุษธรรม ที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ ธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติของคนดี คำว่า สัตบุรุษ หมายถึง คนที่มีความประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ คือมีพฤติกรรมถูกต้องตามทำนองคลองธรรมหรือเรียบร้อยดีไม่มีโทษ เป็นผู้มีจิตสงบระงับจากบาปอกุศลธรรม ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน ประกอบด้วย (1) ธัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ (2) อตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผล (3) อัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตน (4) มัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ (5) กาลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักกาล (6) ปริสสัญญตา ความเป็นผู้รู้จักประชุมชน และ (7) ปุคคลปโรปรัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกคบบุคคล

3) หลักสังคหัตถุธรรม เป็นหลักปฏิบัติเพื่อความสามัคคีและยึดเหนี่ยวจิตใจผู้อื่นเอาไว้ได้ มี 4 ประการ คือ (1) ทาน ให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ ด้วยปัจจัยสี่ (2) ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง (3) อตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา ช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ

บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ และ (4) สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ

3. ด้านการบริหารงาน ในการบริหารงานนั้นในทางพระพุทธศาสนามีหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ 2 ประการ คือ 1) หลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา อิทธิบาท 4 นี้ มีส่วนสำคัญต่อการบริหารสหกรณ์ให้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก กล่าวคือ หลักธรรม 4 อย่างนี้ เป็นหลักความสำเร็จ ทั้งปัจเจกบุคคลและองค์กรทำให้มีความรักและปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเต็มความสามารถ รับผิดชอบต่อหน้าที่ได้อย่างเต็มความสามารถ และทำงานบรรลุวัตถุประสงค์และหน้าที่ ๆ รับผิดชอบได้ดี เป็นแนวทางปฏิบัติที่จะทำให้ประสบความสำเร็จตามความประสงค์ 2) สาราณียธรรม คือ ธรรมเป็นเหตุ หรือเป็นที่ตั้งแห่งการระลึกถึงกัน โดยทรงย้ำว่าหลักคำสอนดังกล่าวจะทำให้เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อการอนุเคราะห์ซึ่งกันและกันเพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี เพื่อความเป็นอันเดียวกันมี 6 ประการ คือ (1) เมตตาการุณยธรรม การเข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา (2) เมตตาวัจจกรรม การเข้าไปตั้งวัจจกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อน สพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง (3) เมตตาเมโนกรรม การเข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อน สพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง (4) สาธารณโภคี การแบ่งแยกกลางทั้งหลายอันประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรมหรือผลประโยชน์ที่พึงได้พึงมีแก่หมู่คณะ (5) สีลสามัญญตา ความเป็นผู้มีศีลเสมอกัน และ(6) ติฎฐิสามัญญตา ความเป็นผู้เสมอกันด้วยทิฎฐิความเห็น

5.2 สภาพปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด

สภาพปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด แบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ 1) **ด้านการบริหารจัดการ** ปัญหาคือสมาชิกยังไม่เข้าใจในขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ จึงทำให้ปฏิบัติไม่ถูกเมื่อไปติดต่อกับสหกรณ์ เช่น ไปขอกู้เงิน หรือฝากเงินกับสหกรณ์ 2) **ด้านการดำเนินธุรกิจของสหกรณ์** ปัญหาคือราคาสินค้าที่จำหน่ายบางอย่างมีราคาแพงกว่าท้องตลาด สินค้าที่นำมาจำหน่ายมีน้อยและไม่หลากหลาย ควรมีการให้บริการเกี่ยวกับการปรับปรุงบำรุงดิน และการเก็บเกี่ยวผลิตผล ชาวบ้านที่ทำเกษตรอินทรีย์ยังมีน้อย ส่วนใหญ่ใช้สารเคมีซึ่งไม่เป็นผลดีต่อร่างกาย ปัญหาด้านเศรษฐกิจซึ่งส่งผลกระทบต่อราคาสินค้าภาคการเกษตรของเกษตรกร 3) **ด้านบุคลากรของสหกรณ์** ปัญหาคือฝ่ายจัดการของสหกรณ์บางคนจะตอบคำถามสมาชิกไม่ได้ เมื่อถามก็จะโยนกันไปมาและตอบแบบไม่มั่นใจ พนักงานควรมีความกระตือรือร้นและตั้งใจในการทำงานให้มากกว่านี้ จากสภาพปัญหาและอุปสรรคในการบริหารสหกรณ์เกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด ดังกล่าวหากมีการดำเนินการแก้ไขให้เป็นไปตามกฎระเบียบโดยเฉพาะผู้จัดการสหกรณ์ต้องมีคุณสมบัติที่พิเศษเพราะต้องเป็นฝ่ายจัดการสหกรณ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ หากปฏิบัติได้ก็就会有ความสอดคล้องกับงานวิจัยของ เฉลิมเจษฎ์สมานุนต์, ขาดิชาญ จริญญาไพศาล และอัษฎา วรณกายนต์ (2563: 108) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องคุณลักษณะของผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรในจังหวัดสุรินทร์ ผลการวิจัยพบว่าเมื่อพิจารณานำหนักปัจจัยด้านทักษะ พบว่า ภาพรวมอยู่ในเกณฑ์ระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่

ละองค์ประกอบ พบว่า ด้านการใช้คำพูด ด้านทักษะพฤติกรรม มีความต้องการมากที่สุด ด้านทักษะการเขียน ด้านทักษะการใช้ภาษา มีความต้องการรองลงมาตามลำดับ ด้านความรู้ พบว่า ภาพรวมอยู่ในเกณฑ์ระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่ละองค์ประกอบ พบว่าด้านความรู้ทางด้านวิธีการ ด้านความรู้เรื่องการจัดการทั่วไป มีความต้องการมากที่สุด ด้านความรู้ทางด้านเทคนิค ด้านความรู้ในเรื่องอื่น ๆ มีความต้องการรองลงมาตามลำดับ ด้านแรงจูงใจ พบว่า ภาพรวมอยู่ในเกณฑ์ระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละองค์ประกอบ พบว่า ด้านแรงจูงใจที่มาจากตนเอง ด้านแรงจูงใจจากบุคคลภายนอก ด้านแรงจูงใจที่มาจากสมาชิกและเจ้าหน้าที่ มีความต้องการมากที่สุด ด้านสมรรถนะหลัก พบว่า อยู่ในเกณฑ์ระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่ละองค์ประกอบ พบว่า ด้านภายในองค์กร ด้านภาวะผู้นำ มีความต้องการมากที่สุด ด้านทัศนคติ ด้านองค์ประกอบด้านอื่น ๆ มีความต้องการรองลงมาตามลำดับ

5.3 การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด มีการประยุกต์ใช้ได้สอดคล้องกับการบริหารการดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด ดังนี้ 1) ด้านการบริหารตน สหกรณ์มีการนำหลักศีล 5 มาประยุกต์ใช้ กล่าวคือ ความสำรวมทางกายวาจา การไม่ประพฤติดิตถิทางกาย และวาจา มีระเบียบวินัย มีกฎเกณฑ์ข้อบังคับสำหรับควบคุมประพฤติทางกายของคนในสังคม ไม่กระทบกระทั่งซึ่งกันและกัน เป็นผู้ที่มีใจประกอบด้วยเมตตากรุณามีความรักความหวังดีต่อกันเป็นพื้นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมเด็จ จิตธมโม และคณะ (2565: 1165-1166) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้หลักศีล 5 ในการแก้ไขปัญหาการดื่มสุราของชุมชนกุดเซียม ตำบลโนนทอง อำเภอนาเยีย จังหวัดอุตรธานี ผลจากการวิจัยพบว่า การให้ความสำคัญในเรื่องการรักษาศีล 5 โดยเฉพาะศีลข้อที่ 5 คือการงดเว้นจากการดื่มสุราของมีนเมา ก็จะทำให้ตนเองและครอบครัว ชุมชนสังคมมีความรู้ความเข้าใจในโทษของสุราและยังทำให้มีสติสัมปชัญญะ มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อมสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง โดยการประยุกต์ใช้หลักศีล 5 ในการแก้ไขปัญหาการดื่มสุราของชุมชนกุดเซียมให้มีความเมตตากรุณามีความปรารถนาดีต่อกัน ประพฤติตนดีในการเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ พฤติกรรมดีสำรวมในกาม เป็นผู้ที่มีคุณธรรมการพูดแต่ความจริงคือมีสัจจะ มีสติความระลึกได้ รู้ตัวคือสติสัมปชัญญะ ทั้งด้านทางกาย ทางอารมณ์ ทางสังคมและทางปัญญา เพื่อจะได้มีความสัมพันธ์ทั้ง บุคคล ครอบครัว ชุมชน และการใช้ชีวิตในสังคม ด้วยการทำให้ตนนั้นเป็นคนดี และนำมาปฏิบัติต่อตนเองและคนรอบข้างด้วยความดีงาม 2) ด้านการบริหารคน สหกรณ์ได้นำหลักสังคหวัตถุ 4 ไปประยุกต์ใช้ในแต่ละด้านดังต่อไปนี้ ด้านทาน สหกรณ์ได้มีการจัดรางวัลให้แก่สมาชิกสหกรณ์ ทั้งประเภทถือหุ้นมาก ฝากเงินมากเป็นประจำและต่อเนื่อง และให้รางวัลกลุ่มสมาชิกที่ไม่มีดอกเบี้ยยค้างชำระ และมีการจ่ายเงินกู้ให้แก่สมาชิกเพื่อนำไปเป็นทุนประกอบอาชีพ และมีการจ่ายสวัสดิการต่าง ๆ ให้แก่พนักงาน มีการมอบรางวัลแก่สมาชิกที่ทำธุรกิจกับสหกรณ์ที่มากที่สุด ทั้งการถือหุ้นและการฝากเงิน รวมทั้งกลุ่มที่สามารถชำระดอกเบี้ยได้ 100% และมีการให้รางวัลกับประธานกลุ่มที่ช่วยขยายธุรกิจ

การตลาดสู่สมาชิก และมียอดขายมากที่สุด **ด้านปิยวาจา** เจ้าหน้าที่ที่มีการต้อนรับสมาชิกหรือบุคคลภายนอกที่มาใช้บริการเป็นอย่างดี มีการประสานงานกันที่เหมาะสมทั้งภายในสหกรณ์เองและกับหน่วยงานอื่น ๆ โดยการประสานงานภายใน จะจัดให้มีตัวกลางเป็นผู้ประสานงาน เช่น ประธานกลุ่มสมาชิก จะประสานงานระหว่างสหกรณ์กับสมาชิก ผู้จัดการจะเป็นผู้ประสานระหว่างฝ่ายจัดการกับคณะกรรมการดำเนินการและการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ผู้จัดการและประธานกรรมการจะเป็นตัวแทนของสหกรณ์โดยมีการพูดคุยกันด้วยถ้อยคำที่สุภาพ นุ่มนวล เหมาะแก่บุคคล เวลา สถานที่ และพูดในสิ่งที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ มีการประชุมเจ้าหน้าที่ ๆ จะออกไปประชุมกลุ่มกับสมาชิกเพื่อกำหนดหัวข้อที่จะต้องชี้แจงให้สมาชิกทราบถึงข่าวสารและธุรกิจต่าง ๆ ภายในสหกรณ์ และให้เจ้าหน้าที่พูดคุยอย่างเป็นกันเองกับสมาชิก เมื่อสมาชิกมีข้อข้องใจหรือมีปัญหาใดที่จะซักถาม ก็ให้อธิบายให้สมาชิกเข้าใจ **ด้านอัตถจริยา** เจ้าหน้าที่ที่มีน้ำใจ ไม่นิ่งดูดาย เมื่อสมาชิกขอความช่วยเหลือ เจ้าหน้าที่ช่วยเหลืองานของสมาชิกในชุมชนทุกครั้งที่มีโอกาสด้วยความสมัครใจ คณะกรรมการและฝ่ายจัดการดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และปฏิบัติงานด้วยความเอาใจใส่เสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และประธานกลุ่มได้ให้ความร่วมมือกับสหกรณ์เป็นอย่างดี

อนึ่งในแต่ละปีได้มีการจัดให้มีการทอดผ้าป่าสามัคคีหรือกฐินสหกรณ์ ณ วัดที่สหกรณ์จับสลากได้ในปีนั้น ๆ และ **ด้านสมานัตตตา** เจ้าหน้าที่ทำตนเป็นกันเองกับสมาชิกไม่ถือตัวเย่อหยิ่งกับสมาชิก เจ้าหน้าที่ได้มีการใช้เครื่องใช้และอุปกรณ์ต่าง ๆ ของสำนักงาน อย่างประหยัดและเหมาะสม ซึ่งที่กล่าวมานี้เป็นการบริหารจัดการองค์กรให้มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับงานวิจัยของ พศวีร์ พงษ์พิจิตร และคณะ (2565: 48) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้หลักสังคหัตถุธรรมในการดำเนินชีวิตของประชาชน ตำบลวัดประดู่ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลจากการวิจัยพบว่า ... 2) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางส่งเสริมการนำหลักสังคหัตถุธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนตำบลวัดประดู่ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 1) ด้านทาน (การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่) ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชาวบ้านในชุมชน มีพื้นที่ให้ชาวบ้านได้พบปะพูดคุยกัน ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องควรเป็นแบบอย่างในการเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน และสร้างความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชน 2) ด้านปิยวาจา (วาจาสุภาพ หรือวาจาเป็นที่รัก) ได้แก่ การคิดก่อนพูด มีสติในการพูด ใคร่ครวญระมัดระวังคำพูดของตนเอง และมีทักษะในการสื่อสารที่ดี มีความสุภาพ พูดด้วยถ้อยคำที่เหมาะสม 3) ด้านอัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) ได้แก่ การปฏิบัติและเป็นแบบอย่างในการประพฤติที่เป็นประโยชน์ เพื่อเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับเยาวชนให้เป็นคนที่ชอบช่วยเหลือผู้อื่น รู้จักเสียสละ มีความรับผิดชอบ ต่อหน้าที่ มีใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ คิดถึงส่วนรวม และ 4) ด้านสมานัตตตา (ความเสมอต้นเสมอปลาย) ได้แก่ การปฏิบัติตนตามฐานะ บทบาทของตนเองในสังคม และบทบาทหน้าที่ของตัวเองด้วยความเสมอต้นเสมอปลาย 3) **ด้านการบริหารงาน** ส่วนใหญ่ยึดหลักอิทธิบาท 4 กล่าวคือ นำหลักอิทธิบาท 4 นี้มาเป็นแนวทางในการนำไปสู่ความสำเร็จในหน้าที่การงานต่าง ๆ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในการทำงาน ซึ่งประกอบด้วย **ด้านความพอใจ** มีความเต็มใจในการทำงานซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการทำงาน มีความพอใจ รักใคร่ ใฝ่ใจในการทำงานอยู่

เสมอ หลักธรรมข้อนี้มีความสำคัญต่อการบริหารงานเพราะทำให้ไม่เบื่องาน ไม่ท้อแท้ มีกำลังใจต่อสู้ สร้างสรรค์สิ่งที่ดีขึ้น ทำให้งานหนักกลายเป็นงานเบา ที่ยากก็กลายเป็นง่าย

ด้านความเพียร มีความอดทน อดกลั้น บากบั่นก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อ ไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้าความเพียรเกิดแก่เขาแล้ว แม้จุดหมายนั้นจะยาก มีอุปสรรคมากมาย หรืออาจใช้เวลายาวนานแค่ไหนก็ไม่ท้อถอย กลับเห็นเป็นสิ่งที่ท้าทายที่จะเอาชนะให้ได้ คนที่มีความเพียรเท่ากับมีแรงหนุน จิตใจจะแน่วแน่ มั่นคง พุ่งตรงต่อจุดหมาย หลักธรรมข้อนี้มีความสำคัญต่อการบริหารงานคือ กำจัดความเกียจคร้านของพนักงานหรือเจ้าหน้าที่ ทำให้สามารถทำงานได้อย่างต่อเนื่อง

ด้านความเอาใจจดจ่อ ความมีจิตผูกพัน จดจ่อเฝ้าคิดเรื่องนั้นใจ อยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อยไม่ห่างไปไหน บางทีจัดทำเรื่องนั้น งานนั้น ชุลง่วนอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืน ความคิดจดจ่อ เอาใจใส่ ผูกใจจดจ่ออยู่กับหน้าที่และงานที่ทำ มีความตั้งมั่น มีสมาธิมั่นคงอยู่กับงานที่ทำงานด้วยความไม่ประมาท ไม่ทอดธุระ ไม่ปล่อยปะละเลยในงานที่ทำ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อยลยไปจากงาน เมื่อนำหลักธรรมข้อนี้ไปประยุกต์ใช้แล้วย่อมมีความสำคัญต่อการบริหารคือ ทำให้ทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอ เมื่อมีปัญหาสามารถแก้ไขเหตุการณ์ได้ทันทั่วทั้งถ้าขาดหลักธรรมข้อนี้ งานอาจเสียหายได้โดยไม่รู้ตัวหรือรู้ตัวเมื่อสายเกินแก้เสียแล้ว

ด้านการไตร่ตรอง มีการพิจารณาไตร่ตรอง ใช้ปัญญาในการใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อบกพร่องในงานที่ทำอยู่เสมอ รู้จักค้นคว้า ทดลอง คิดค้น หาทางแก้ไขปรับปรุงงานและวิธีการทำงานให้ดียิ่งขึ้น ก้าวหน้ายิ่งขึ้นอยู่เสมอ หลักธรรมข้อนี้มีความสำคัญต่อการบริหารงานคือ ช่วยให้ทำงานไม่ผิดพลาดและทำให้มองเห็นลู่ทางที่จะทำงานให้ได้ผลดี ถ้าขาดวิมมังสาจะทำงานผิด ๆ ถูก ๆ เปลืองทุน เปลืองแรง เปลืองเวลาและทำให้เงินขาดหลัก

อิทธิบาท 4 ที่นำมาประยุกต์ใช้นี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธฤชิตา แก้วภราดัย (2562: บทคัดย่อ) ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพละ 5 กับอิทธิบาท 4” ผลการวิจัยพบว่า พละ 5 หมายถึง ธรรมอันเป็นกำลัง องค์ธรรมของพละมี 5 ประการ คือ 1) สัทธาพละ กำลังคือศรัทธา ศรัทธา ได้แก่ ความเชื่อมั่นในทางที่ถูกต้อง เป็นกำลังหนุนจิตที่เข้มแข็ง 2) วิริยะพละ กำลังคือวิริยะ วิริยะ กล่าวต่อสู่กับอุปสรรคโดยไม่ย่อท้อ 3) สติพละ กำลังคือสติ สติ ความระลึกได้ 4) สมาธิพละ กำลังคือสมาธิ สมาธิ คือ ความตั้งมั่นของจิต 5) ปัญญาพละ กำลังคือปัญญา ปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่ว รอบรู้ อิทธิบาท 4 หมายถึง คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย องค์ธรรม ของอิทธิบาท มี 4 ประการ คือ 1) ฉันทะ รักงาน พอใจกับงานที่ทำอยู่ อย่างมีใจรัก 2) วิริยะ ขยันหมั่นเพียรกับงาน พากเพียรทำ 3) จิตตะ เอาใจใส่รับผิดชอบงาน จดจำจ่อจิต 4) วิมังสา ทำงานด้วยปัญญา ใช้ปัญญาพิจารณาวิจจวิจย อิทธิบาท 4 เป็นองค์ธรรมที่เป็นบันไดก้าวสู่ความสำเร็จที่ดีเยี่ยมและเป็นหลักธรรมสำคัญยิ่ง ในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์พร้อม

6. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด ดังนี้

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยได้เรียบเรียงสรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

1. ควรมีการอบรมให้สมาชิกได้เข้าใจถึงความมุ่งหมายในการรวมกัน รู้ถึงสิทธิหน้าที่ในสหกรณ์ รู้ถึงหลักสหกรณ์เพื่อให้สหกรณ์ดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. คณะกรรมการและฝ่ายจัดการควรได้รับการส่งเสริมพัฒนาความรู้ความสามารถอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อนำความรู้มาพัฒนาสหกรณ์ให้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม
3. ควรรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรทำเกษตรอินทรีย์แบบผสมผสาน เพื่อเป็นผลดีต่อสุขภาพของตัวเกษตรกรเอง

6.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้จากผลการวิจัยที่สรุปมายังมีประเด็นที่สามารถศึกษาวิจัยเพิ่มเติมได้อีก จึงขอเสนอหัวข้อในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

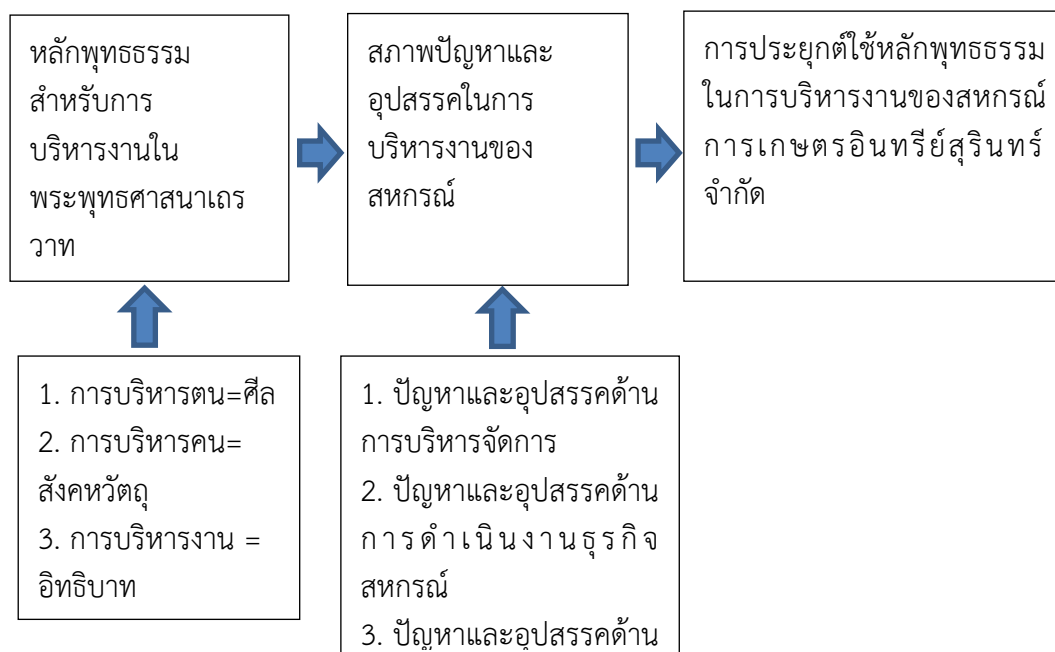
1. ศึกษาบทบาทผู้นำเชิงพุทธกับการบริหารสหกรณ์การเกษตร
2. สหกรณ์การเกษตร : บทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรไทย
3. พุทธเกษตรอินทรีย์ : วิถีพุทธ วิถีทำ วิถีเกษตรกรไทยในอนาคต

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด จะช่วยให้สหกรณ์ฯ ประสบความสำเร็จบรรลุตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่วางไว้ได้ ผู้บริหารต้องมีหลักในการบริหาร 3 ด้าน คือ 1) ด้านการบริหารตน ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม คือศีล 5 2) ด้านการบริหารคน ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมคือ สังคหวัตถุ 4 การบริหารคนที่เป็นสิ่งสำคัญต่อการตัดสินใจเข้าร่วมงานในองค์กร ผู้บริหารต้องมีหลักการยึดเหนี่ยวหัวใจผู้อื่น และ 3) ด้านการบริหารงาน ประยุกต์หลักพุทธธรรมคือ อิทธิบาท 4 หลักพื้นฐานแห่งความสำเร็จ หรือทางสู่ความสำเร็จ เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนไว้แก่เวไนยสัตว์

สภาพและปัญหาการบริหารการดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด ประกอบด้วย 1) ปัญหาและอุปสรรคด้านการบริหารจัดการ 2) ปัญหาและอุปสรรคด้านการดำเนินธุรกิจของสหกรณ์ และ 3) ปัญหาและอุปสรรคด้านบุคลากรของสหกรณ์

ผลจากการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารการดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด พบว่า การบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด สามารถนำหลักพุทธธรรมดังกล่าวข้างต้นมาประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดีในด้านการบริหารตน บริหารคน และบริหารงาน ดังแผนภาพต่อไปนี้

เอกสารอ้างอิง

- เฉลิมเจษฎ์ สมานหัตถ์และคณะ. (2563). คุณลักษณะของผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรใน จังหวัดสุรินทร์. *วารสารวิชาการเทคโนโลยีการจัดการ*, 1(1), 108.
- พระสมเด็จ จิตธมโม และคณะ. (2565). การประยุกต์ใช้หลักศีล 5 ในการแก้ไขปัญหาการดื่ม สุราของชุมชนกุดชุม ต่าบลโนนทอง อำเภอนาเยีย จังหวัดอุตรธานี. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 7 (3), 1165-1166.
- พศวีร์ พงษ์พิจิตร และคณะ. (2565). การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรมในการดำเนินชีวิต ของประชาชน ตำบลวัดประดู่ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารสังคม ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*, 5(1), 48.
- ธฤชิตา แก้วภราดัย. (2562). ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพละ 5 กับอธิปไตย 4. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. บัณฑิต วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542. (2542, 23 เมษายน). *ประกาศในราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 116 ตอนที่ 30 ก, หน้า 1.
- สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน). (2528). *สังคหวัตถุ 4*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สหกรณ์การเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ จำกัด. (2564). *รายงานการประชุมใหญ่สามัญประจำปี 2563*, วันที่ 3 ตุลาคม 2564.

- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2552). **พระบรมราโชวาท พระราชดำรัส เกี่ยวกับการเกษตรและสหกรณ์**. เข้าถึงได้จาก <https://shorturl.asia/N1hVJ> (สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2565).
- สำนักนายทะเบียนและกฎหมาย. (2565). **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสหกรณ์**. เข้าถึงได้จาก <https://shorturl.asia/nYJ2B> (สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2565).
- สำนักงานสหกรณ์การเกษตรจังหวัดสระแก้ว. (2565). **ความรู้เกี่ยวกับสหกรณ์**. เข้าถึงได้จาก <https://shorturl.asia/ZTzSx> (สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2565).
- สหกรณ์การเกษตร. (2565). **วัตถุประสงค์ของสหกรณ์การเกษตร**. เข้าถึงได้จาก <http://www.nakhonnayok.go.th/data/coopks.htm> (สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2565).